

ст. 354 КПК України. Різниця між малолітньою та неповнолітньою особами очевидна. І це визначається не тільки рівнем її фізичного та психічного розвитку, але і можливістю участі в правовідносинах. Як правило, до 14-річного віку діти вже усвідомлюють не тільки значення своїх дій, але й можуть відповідати за свої протиправні дії і нести за них відповідальність. Саме тому за вчинення певних видів кримінальних правопорушень вік кримінальної відповідальності настає з 14 років. Цивільний кодекс України істотно розширює дієздатність неповнолітніх саме з 14 років. З досягненням цього віку діти вже, як правило, розуміють і характер взаємовідносин, і сутність близького рідства, і наслідки вчинюваних ними дій. Все викладене дозволяє нам дотримуватися тієї позиції, що для допиту всіх малолітніх свідків необхідно створити додатковий механізм перевірки їх показань. Винятки становлять випадки, коли та чи інше обставина не може бути з'ясована іншим шляхом. Дані про можливість допиту малолітніх (особливості їх психічного сприйняття, ступеня розвитку) можуть бути зібрані шляхом допиту батьків, вихователів, педагогів, а в разі необхідності і шляхом проведення експертизи.

Список бібліографічних посилань:

1. Аминев Р. Н. Свобода от самоизобличения как принцип уголовного процесса. Правовая защита частных и публичных интересов: материалы общерос. межвуз. науч. -практ. конф. Челябинск. 2003. С. 176.
2. Волкотруб С. Г. Актуальні проблеми імунітету свідків в кримінальному судочинстві. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права: Науковий часопис*. 2003. № 3-4 (7-8). С. 247-252.

УДК 343. 13 (477)

Анна Василівна РОСЬ,

доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7021-3672>

ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ АРЕШТУ МАЙНА

Відповідно до чинного КПК України, в якому, до речі, вперше в історії України прямо на рівні засади (принципу) унормовано недоторканність права власності (п. 9 ч. 1 ст. 7 КПК України), арешт майна є одним із заходів забезпечення кримінального провадження (п. 7 ч. 2 ст. 131 КПК України). При його застосуванні фізичні та юридичні

особи, визначені у ч. 1 ст. 170 КПК України, тимчасово, до скасування у встановленому КПК порядку, позбавляються за ухвалою слідчого судді або суду гарантованого ч. 1 ст. 41 Конституції України права володіти, користуватися і розпоряджатися майном.

Нормативне закріплення основної гарантії захисту права власності призводить до висновку, що держава визначає та гарантує недоторканність цього права в кримінальному процесі. Однією із гарантій забезпечення даного права є те, що позбавлення або обмеження права власності під час кримінального провадження здійснюється лише на підставі вмотивованого судового рішення, ухваленого в порядку, передбаченому КПК України (ч. 1 ст. 16 КПК України). Зокрема, арешт на майно може бути накладений лише за ухвалою слідчого судді або суду, що суттєво звужує повноваження органів досудового розслідування та виключає можливість використання арешту як інструменту вчинення тиску на власника майна, наприклад, з метою отримання показань. Окрім того, гарантією захисту права власності і, безсумнівно, позитивним аспектом у чинному законодавстві є те, що в КПК України чітко передбачено перелік майна, на яке може бути накладений арешт. Водночас, не зважаючи на врахування європейських стандартів та положень рішень ЄСПЛ при розробці КПК України, на практиці виникають певні складнощі, зокрема щодо розуміння мети, підстав та процедури накладення арешту на майно як однієї з підстав обмеження недоторканності права власності. Про це свідчить і судова статистика щодо розгляду та скасування ухвал про накладення арешту на майно, повернення клопотань про арешт майна.

Аналіз судової практики застосування слідчими суддями арешту майна засвідчує найбільш розповсюджені причини скасування відповідної ухвали слідчого судді, серед яких, зокрема такі, як відсутність належних підстав для арешту майна, невстановлення розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, та цивільного позову, невідповідність клопотання слідчого вимогам ст. 171 КПК, порушення слідчим, прокурором строків на звернення до слідчого судді з клопотанням про арешт майна тощо. Так, наприклад, слідчий суддя Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя задовольнив клопотання слідчого про арешт майна, вилученого під час обшуку, та мотивував своє рішення тим, що наявні правові підстави для арешту майна, а саме: з метою забезпечення цивільного позову, запобігання втрати і зникнення майна або настання інших наслідків, які можуть перешкоджати належному здійсненню кримінального провадження. Але ухвалою апеляційного суду Запорізької області ухвалу слідчого судді скасовано, оскільки при вирішенні питання про арешт майна слідчий суддя не зазначив, яким саме із критеріїв, визначених ст. 170 КПК України, відповідають речі, на які накладений арешт, та не навів жодного мотиву на підтвердження цього висновку. Крім того, не звернув уваги на

порушення слідчим строків на звернення з клопотанням про арешт майна, а також на те, що клопотання слідчого не відповідає вимогам кримінального процесуального закону, до нього не додано жодного документу на підтвердження належності вилученого майна.

Відтак, гарантією забезпечення недоторканності права власності виступає, крім іншого, й вимога закону щодо обґрунтування необхідності арешту майна із наведенням, як у клопотанні про арешт майна, так і у відповідній ухвалі слідчого судді, суду, підстав, у зв'язку з якими потрібно здійснити арешт майна (ч. 2 ст. 171, ч. ч. 1, 2, 5 ст. 173 КПК України).

Важливе значення для забезпечення майнових прав особи, на майно якої накладається арешт, є також вимога п. 5 ч. 2 ст. 173 КПК України щодо необхідності врахування слідчим суддею, судом при вирішенні питання про арешт майна розумності та співрозмірності обмеження права власності завданням кримінального провадження. Водночас, неврахування цієї обставини може бути підставою для відмови в задоволенні клопотання про арешт майна, що підтверджується судовою практикою.

Зміст принципу пропорційності втручання у права людини у зв'язку зі здійсненням кримінального провадження розкрито у прецедентній практиці ЄСПЛ, згідно з якою, для того, щоб втручання в право власності вважалось допустимим, воно повинно служити не лише законній меті в інтересах суспільства, але й має бути розумна співмірність між інструментами, що використовуються і тією метою, на яку спрямований будь-який захід, що позбавляє особу власності або обмежує її право. Розумна рівновага має зберігатися між загальними інтересами суспільства та вимогами захисту основоположних прав людини. Іншими словами, заходи щодо обмеження права власності, у тому числі арешт майна при здійсненні кримінального провадження (тобто його конкретний спосіб), мають бути адекватними меті їх застосування.

Також відповідно до вимог КПК України арешт майна може передбачати й заборону для особи, на майно якої накладено арешт, або іншої особи, у володінні якої перебуває майно, розпоряджатися будь-яким чином таким майном і використовувати його. При цьому заборона або обмеження користування, розпорядження майном можуть бути застосовані лише у разі, коли існують обставини, які підтверджують, що їх незастосування призведе до приховування, пошкодження, псування, зникнення, втрати, знищення, використання, перетворення, пересування, передачі майна (ч. 11 ст. 170 КПК України). Тож гарантією забезпечення недоторканності права власності у цьому аспекті слід вважати необхідність обґрунтування такої заборони.